

Hiểu biết thêm về Subject Headings

Lê Ngọc Oánh, ML., - Thư viện ĐH Mở-Bán công
(Trích Bản Tin Điện Tử - Câu Lạc Bộ Thư Viện, Số 9-1998)

Subject Heading cần thiết như thế nào?

Khi nói đến mục lục thư viện, người ta thường nói ngay đến mục lục tác giả (Author Catalog) và mục lục tên sách hay nhan đề (Title catalog). Mục lục tác giả giúp độc giả tìm kiếm một cuốn sách mà độc giả đã biết tên tác giả của nó hoặc truy cập toàn bộ những cuốn sách có trong thư viện do cùng một tác giả viết. Mục lục tên sách hay nhan đề giúp độc giả tìm một cuốn sách đã biết nhan đề của nó, có thể chưa biết tên tác giả. Hai loại thư mục này chỉ giúp độc giả truy cập vị trí của một cuốn sách nào đó có trong thư viện hay những cuốn sách được viết do một tác giả. Nó ít có công dụng trong việc giúp độc giả sưu tầm, khảo cứu.

Mục lục chủ đề (Subject Catalog) có thể hoàn thành chức năng giúp độc giả trong công việc sưu tầm khảo cứu này. Nhưng điều không may là ít có thư viện quan tâm đến vấn đề này.

Mục lục chủ đề nhằm mục đích:

Giúp độc giả có thể tìm thấy một cuốn sách mà đề tài của nó đã được biết.

Cho biết thư viện có những cuốn sách thuộc một đề tài.

Mục tiêu thứ nhất nói lên nhu cầu vị của từng cuốn sách; mục tiêu thứ hai nói lên nhu cầu tập hợp các tư liệu về cùng một đề tài.

Giả sử rằng một nghiên cứu sinh đang chuẩn bị một luận án tiến sĩ y khoa về giải phẫu tim. Với tiêu đề đề mục: Tim -- Giải phẫu, người thủ thư có thể trình bày cho vị nghiên cứu sinh này toàn bộ những cuốn sách về giải phẫu tim đang có trong thư viện, toàn bộ những bài tóm tắt (Abstracts) về những cuốn sách và những bài viết về giải phẫu tim trong các tạp chí y khoa; giới thiệu qua các sách chỉ mục (Indexes) với vị nghiên cứu sinh này toàn bộ những bài viết trong các ấn phẩm định kỳ (Periodicals) về giải phẫu tim. Chắc chắn với sự giúp đỡ của thủ thư, vị nghiên cứu sinh sẽ có dịp khảo sát tất cả các khía cạnh của vấn đề mà các vị tiến sĩ y khoa đi trước đã trình bày và cũng chắc chắn rằng những sáng kiến được trình bày trong luận văn tương lai của vị tân tiến sĩ sẽ không bị trùng hợp với những điều đã trình bày trong các luận văn đi trước.

Công dụng của mục lục chủ đề trong việc sưu tầm khảo cứu thật là vô hạn. Hơn nữa, mục lục trực tuyến (Online Catalog) của các nước phương Tây trình bày trên màn hình của máy vi tính ngày nay đều dưới dạng tiêu đề đề mục. Chúng ta

muốn liên thông với các thư viện quốc tế trong một hệ thống mượn liên thư viện (Interlibrary Loan systems) thì không thể không biết đến các tiêu đề mục này.

Subject Heading không phải là Từ khóa.

Một điều nữa cần phân biệt là: các tiêu đề mục (Subject Headings) không phải là các từ khóa (Keywords).

Người ta đã nói đến các tiêu đề mục từ giữa thế kỷ 19 và thiết lập các khung đề mục tiêu chuẩn vào cuối thế kỷ 19 trong khi các từ khóa chỉ mới xuất hiện vào giữa thế kỷ 20 khi các máy điện toán ra đời trên trái đất này. Từ khóa dựa vào các từ trong nhan đề sách hay bản tóm lược nội dung của một cuốn sách. Điều lợi là thông tin có thể được truy cập theo những từ mà tác giả đã dùng trong nhan đề, những từ mà nó thường phản ánh các danh từ thông dụng trong một lãnh vực đề tài đặc biệt. Điều bất lợi là khi người sử dụng muốn truy cập tất cả những thông tin hay càng nhiều thông tin càng tốt về một đề tài, người đó phải tìm kiếm theo tất cả những từ đồng nghĩa cho đề tài đó. Một vấn đề khác nêu lên là khi một nhan đề không chứa đúng những từ mà nó ra nội dung đề tài; đây là trường hợp của nhiều nhan đề trong các tài liệu về Khoa học Xã hội và Nhân văn.

Tiêu đề mục được chọn lựa, kiểm soát và đã được tiêu chuẩn hóa. Mỗi tiêu đề chỉ ứng dụng cho một lãnh vực đề tài và những từ ngữ đồng nghĩa với đề tài đó đều được quy về tiêu đề đã được lựa chọn. Khung đề mục tiêu chuẩn bao gồm nhiều lãnh vực của kiến thức và mỗi tiêu đề được ứng dụng cho một tác phẩm là kết quả tư duy của người làm công tác biên mục khi khảo sát về nội dung của cuốn sách đó.

Vậy khung đề mục là cần thiết cho việc thiết lập mục lục chủ đề của thư viện. Là m thế nào chúng ta có được khung đề mục để ứng dụng cho thư viện chúng ta?

Thư bản về một phương thức soạn thảo khung đề mục.

- Từng thư viện soạn thảo tiêu đề mục:

Dựa vào các nguyên tắc soạn đề mục của Hiệp hội Thư viện thế giới (IFLA), cán bộ làm công tác biên mục của từng thư viện tự ấn định những tiêu đề mục thích hợp với các đề tài trong nguồn tư liệu của thư viện mình. Dần dần sẽ tạo nên cho chính thư viện mình một Khung đề mục.

Theo phương thức này mỗi thư viện sẽ có những bộ tiêu đề mục khác nhau, không thống nhất, có thể mâu thuẫn nhau. Tuy nhiên nếu đề mục được soạn thảo theo cùng những quy định chung về "Cấu trúc của đề mục" thì cũng có thể dễ dàng liên

thông với nhau. Dần dần sẽ đi đến thống nhất đề mục giữa các thư viện trong một liên hiệp (theo vùng, theo ngành,...) để đi đến một Khung đề mục hoàn chỉnh hơn.

- Một Ủy ban soạn thảo khung đề mục:

Việc này đòi hỏi những thành viên của ủy ban phải là cán bộ thư viện nắm vững những nguyên tắc thiết lập đề mục và mỗi thành viên am tường về một lãnh vực kiến thức để soạn thảo những tiêu đề mục trong từng lãnh vực rồi hợp lại một khung đề mục chung. Công tác này có thể thực hiện một cách thủ công trên từng thẻ tiêu đề rồi xếp lại theo thứ tự mẫu tự hoặc có thể hiển thị trên máy tính. Công tác này đòi hỏi một thời gian rất lâu, sự phối hợp nhịp nhàng giữa các thành viên và không tránh khỏi những điều phức tạp, khó khăn trở ngại.

- Dựa các khung đề mục có sẵn:

Chúng ta có thể dựa vào hai khung đề mục có uy tín sau đây của Hoa Kỳ để dịch những tiêu đề đề mục sang ngôn ngữ của chúng ta, căn cứ theo các nguyên tắc thiết lập tiêu đề đề mục, rồi sắp xếp lại các tiêu đề này theo thứ tự mẫu tự, ta sẽ có một khung đề mục theo ngôn ngữ của riêng mình.

- Sears List of Subject Headings (Danh mục các tiêu đề đề mục của Sears)

Khung đề mục này thích hợp với các sưu tập thư viện nhỏ và vừa, có độ vài trăm ngàn cuốn sách, nhất là các thư viện công cộng và trường học. Nội dung đề tài của những tiêu đề đề mục này có tính cách tổng quát và phổ thông.

- Library of Congress Subject Headings (Tiêu đề đề mục của thư viện Quốc hội Mỹ)

Khung đề mục này thích hợp với các sưu tập thư viện lớn có từ một triệu cuốn sách trở lên, nhất là các thư viện đại học, khảo cứu và chuyên ngành.

Nội dung đề tài của những tiêu đề đề mục này có tính cách chi tiết và chuyên môn. Ta có thể dịch và sắp xếp lại theo thứ tự mẫu tự từng đề mục chính và các đề mục tiểu phân trong từng tiêu đề. Tuy nhiên, khung đề mục này rất lớn chiếm nhiều tập sách cũng như chiếm một thời gian dài để dịch thuật và sắp xếp lại theo một khung hợp lý với Tiếng Việt. Nó đòi hỏi nỗ lực của một ủy ban hết sức chuyên môn làm việc nhịp nhàng trong một thời gian không phải là ngắn để hoàn thành công trình này.

Tổ chức nào có thể đứng ra soạn thảo khung đề mục?

- Thư viện Quốc gia: Đây là cơ quan có đầy đủ tư cách về thẩm quyền và nhân sự, có khả năng tập hợp nhiều chuyên gia về thư viện học và các nhà chuyên

môn về các lĩnh vực kiến thức cũng như các nhà ngôn ngữ học để thực hiện công trình này.

Thư viện Quốc gia có thể sử dụng ngân sách nhà nước để thành lập một ủy ban soạn thảo bằng cách triệu tập các nhà thư viện học, các chuyên gia của các viện khoa học xã hội và nhân văn, viện khoa học và kỹ thuật, viện ngôn ngữ học, đề ra những phương thức làm việc, phân chia công tác để làm công việc biên dịch, soạn thảo và có thù lao

- Hội thư viện Việt nam: Việc thành lập Hội thư viện Việt nam là hết sức cần thiết, không những chỉ để tập hợp những người làm công tác thư viện mà còn soạn thảo các tài liệu chuyên môn về thư viện học. Đưa ra những đề nghị về qui chế của từng loại hình thư viện, soạn thảo, công nhận những chương trình thư viện học để chứng nhận tư cách của các trường dạy về thư viện.

Hội thư viện cũng có thể tập hợp những nhà chuyên môn về thư viện học, các giảng viên về thư viện học, các giáo sư của các ngành học để làm công tác soạn thảo này với thiện chí hay với sự tài trợ của một cơ quan nhà nước hay một tổ chức quốc tế chuyên môn.

- Tập hợp những nhà chuyên môn: Những nhà chuyên môn về thư viện học cũng có thể kết hợp với chuyên gia các ngành học, ngôn ngữ học để soạn thảo khung đề mục với thiện chí hay với sự tài trợ của một cơ quan nhà nước. Công trình soạn thảo sẽ được đệ trình trước cơ quan có thẩm quyền về ngành thư viện để được công nhận.